

УДК 78.072.4(477) Я. Якуб'як

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ЯРЕМИ ЯКУБ'ЯКА І ТЕНДЕНЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Оксана ЗАХАРЧУК

Бібліотека,

Львівська національна музична академія імені Миколи Лисенка,

вул. Нижанківського, 5, 79602 Львів, Україна

тел.: 38(0322)75-13-50

В статті розкриваються основоположні засади науково-педагогічної системи видатного українського музикознавця Яреми Якуб'яка в аспекті сучасних тенденцій української музичної педагогіки.

Ключові слова: музична педагогіка, творча індивідуальність викладача, виховання особистості учня.

На початку ХХІ ст. поряд із всеохопністю впливу точних наук відзначається особлива тенденція, яка полягає в тому, що зростає роль системи гуманітарної освіти у формуванні світоглядних позицій нового покоління. Власне метою музичного мистецтва як одного з найглибших таїнств людської душі є розкриття Божественної Ідеї, Краси, Добра, втілення найпотаємніших глибин людського духу в його найтіснішому зв'язку з Божественним. Музика знаходить відгук безпосередньо в наших емоційних переживаннях, в нашому серці – центрі людської душі. Для музики як і для філософії спільним предметом пізнання є сутність життя, людського існування, пошуку Істини. Філософію і музику поєднують також інституції вчителювання з особливим авторитетом вчителя, певної школи, багатоетапності виховного процесу самовдосконалення. Філософські аспекти музичної педагогіки виявляються в розумінні генетичного синкретизму філософії і музики, тобто в утвердженні та вихованні загальних світоглядних позицій. А проблематика філософської герменевтики має вихід на виконавську і музикознавчу інтерпретацію музичних творів. До речі, термін «музикознавча герменевтика» означає вчення про тлумачення змісту музичного твору і був запропонований Германом Кречмаром. Стосовно музичної педагогіки необхідно зазначити, що вона резонує із проблематикою філософської антропології, яка апелює до феномену людської особистості і міжособистісного спілкування. Отже, філософія, музика і педагогіка тісно взаємодіють між собою. Глибинні процеси, що відбуваються в музичному мистецтві на межі століть, стосуються і сфери вищої музичної освіти.

У контексті інтеграційних процесів сьогодення, з прийняттям Болонської Декларації, 29 країн Європи увійшли в епоху глибинної реорганізації своїх національних систем освіти. Цей процес торкнувся і України, що проявилось в запровадженні у вищих музичних навчальних закладах дворівневої системи освіти, підготовки фахівців з присвоєнням освітньо-кваліфікаційного звання – бакалавр і магістр, у змінах в структурі та організації навчального процесу, вдосконалення

навчальних програм і збагачення та покращення технічного забезпечення. Вводяться нові предмети, такі як засоби масової інформації, масова музична культура, психологія мистецтва, музична культурологія, релігієзнавство, загальна історія світової літератури і культури; факультативи з імпровізації, електронної музики, інформатики, музичної акустики, історії авангарду, джазу. Окремо слід зазначити про доцільність введення предмету музична риторика, яка є відгалуженням ораторського мистецтва і широко розповсюджена на Заході, зокрема в США.

Сучасна реформа системи української вищої освіти спрямована на формування творчої особистості, особистісну свободу, має ціннісні орієнтації. Власне в цьому полягає суть гуманізації освіти. Психологічні основи творчого процесу заклали видатні вчені Ю. Б. Богоявленська, Л. С. Виготський, Є.С. Громов, О.М. Леонт'єв, В. О. Моляко, Л. О. Пономар'єв. Педагогічна творча діяльність має науково-дослідний характер. Вона тісно взаємодіє з творчою активністю тих, хто навчається.

У зв'язку із зазначеними обставинами на особливу увагу заслуговує проблема виховання висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, тобто формування інтелектуальної еліти нашої держави. Необхідно зауважити, що музикознавство, чи краще сказати музикологія, є досить специфічною галуззю гуманітарних знань, яка вивчає логіку музичних процесів. Одним з магістральних аспектів виховання музичних кадрів стає синтез глибоких професійних знань і різностороннього розвитку творчих здібностей. В основі ефективності музично-педагогічного процесу лежить взаємодія зацікавлення, інтересу і необхідності, інтуїції і передбачення, знання і вміння.

Проблема виховання музиканта-професіонала висвітлюється в літературі з різних точок зору: з позиції методології педагогічного процесу (В. Авратинер, Ф. Арзаманов, Ю. Рагс), з погляду психології формування особистості (Б. Анан'єв, М. Бахтін, М. Бердяєв, Ю. Боров), виконавської педагогіки і психології музичних здібностей (А. Алексєєв, Л. Баренбойм, Є. Назайкінський, Г. Нейгауз, О. Сохор, Б. Теплов, Б. Яворський, Б. Ярустовський).

В центрі музично-педагогічного процесу є виховання особистості учня, яку спрямовує, формує і розвиває тільки глибоко ерудований педагог, який володіє культурою художнього мислення, інтелігентною манерою спілкування, літературною мовою, артистизмом. А головним завданням сучасної музичної педагогіки є підготувати випускників вищих музичних навчальних закладів до самостійної творчої діяльності, виробити в молодого фахівця бажання постійного розвитку і самовдосконалення. Результатом всього комплексу професійного навчання є виховання особистості. Цей принцип лежить в основі педагогіки, починаючи з періоду Древньої Греції.

В сучасних умовах підвищуються вимоги до фахівця, обов'язковими стають знання в суміжних сферах. Це приводить до необхідності вдосконалення методології педагогічного процесу, розвитку навичок самостійного мислення, великої конструктивності у викладі лекційного матеріалу. Викладач має чітко поставити проблему, аргументувати свої судження точними визначеннями, володіти не лише достатнім рівнем знань, а й бути тонким психологом і мати розвинену інтуїцію. Завгородня Г. констатує: «Основна думка полягає в тому, що теоретичні предмети у якості «формальних законів» не потрібні. Ці закони повинні оживлятися, наповнятися особистістю педагога, що спирається у своїй діяльності на логіку всієї еволюції розвитку музичного мислення. Вони повинні бути озвучені талантом і

вчителя, і учня – пропущені кризь усю систему їх світогляду” [4, с. 42]. Проблема особистості педагога, його творчого потенціалу у сфері вищої музичної освіти має першочергове значення. Педагог забезпечує якісні творчі показники у відомій тріаді – композитор, виконавець, слухач. Результати педагогічної діяльності є досить вагомими і відчутними для стану музичної освіченості і загалом культури суспільства, хоча сама праця викладача знаходиться дещо в тіні. Завгородня пропонує окреслити наступну тріаду: учитель – учень – музична педагогіка [4, с. 43]. Ця думка видається слушною, оскільки якісне функціонування такої тріади сприяє зростанню рівня професіоналізму в музичному мистецтві. Власне музичну педагогіку можна розглядати як співучасницю композиторської, виконавської та музикознавчої творчості.

З огляду на зазначені вище тенденції та проблеми сучасної музичної педагогіки, нам видається цікавим розглянути методику педагогічної діяльності видатного українського музикознавця Яреми Якубця, який працював у Львівській національній музичній академії ім. М. Лисенка. Метою статті є розкриття основоположних засад науково-педагогічної системи Якубця.

Таке складне та відповідальне завдання як виховання національних кадрів Якубця вирішував, зміцнюючи в молоді традиції загальноєвропейської свідомості. Зasadничі педагогічні принципи Якубця в своїй основі мають європейський вимір, тобто суто індивідуальний підхід з наступною прогностичною оцінкою можливостей того, кого він навчав. В педагогічній діяльності Якубця проявилися методичні засади чеської та німецько-австрійської музичної освіти. Чеські тенденції йшли через його викладача по спеціалізації, який навчався у Празі, – професора Романа Сімовича, а німецькі – через досить активне спілкування із Станіславом Людкевичем, який навчався у Відні. Акумулявавши кращі здобутки музичної освіти цих двох важливих гілок європейського музикознавства, Якубця їх осмислив з позиції вимог нового часу і виробив власну цілісну систему. Слід зазначити, що чеська школа традиційно базувалася на засадах класичної педагогіки – систематичність, поступовість у навчанні, турбота про підвищення інтелектуального рівня учня за рахунок розширення знань із суміжних дисциплін гуманітарного дискурсу. Крім зазначених рис, Якубця була властива також логічність, точність, аргументованість міркувань, стислість, лаконізм висловлювань, чітка послідовність, навіть певна схематичність у поясненні нового матеріалу чистою літературною українською мовою у відповідному, доступному для сприйняття темпі. Виключна, майже феноменальна пам'ять і ґрунтовна енциклопедична обізнаність дозволяли Якубця проводити заняття зі студентами після детального продумування і структуризації матеріалу в голові, тобто не користуючись конспектами на уроці. Це стосувалося і групових занять з аналізу музичних творів, музично-теоретичних систем, а також індивідуальних уроків по спеціалізації. Відповідно до сучасних тенденцій розширення загальної теорії музичної форми стосовно виявлення змістовного наповнення твору Якубця акцентував увагу на принципах розвитку тематичного матеріалу, функціонального значення форми і торкався питання сприйняття. Таким чином можна констатувати, що в педагогічній роботі Якубця проявився новий підхід щодо взаємодії та синтезу понять “форма – схема“ і “форма – процес”. В такому випадку музичний твір сприймається студентами як такий, що розвивається в історичному часі. В музичному творі як об'єкті для аналізу враховувалися його трактування, зокрема, різні музично-виконавські версії, включно з власною, а також

редакторські та педагогічні рекомендації стосовно його виконання. Іншими словами новий підхід Якубяка до музичного аналізу полягає в тому, що він не обмежував сприйняття музичного твору лише нотно-текстовою інформацією. В аналітичному поясненні параметри структурної логіки форми музичного твору він поєднував з їх змістовним наповненням.

Необхідно відзначити, що розкриття змістовної сторони музичної форми в музикознавчих аналізах значною мірою залежить від творчого потенціалу викладача чи дослідника. Один з учнів Яреми Васильовича Северин Тихий згадує: “Ярема Якубяк намагався подавати теоретичний матеріал у стислому, концентрованому вигляді з прагненням до лаконічного формулювання основних положень і з класифікацією всіх проявів даного музичного явища. Музичний твір служив доповненням або ілюстрацією до теоретичних положень і, безсумнівно, ставав важливим аргументом для пояснення теми заняття. Тому і сам музичний аналіз конкретного твору, як правило, ставав у центрі уваги на індивідуальних заняттях. Вже після проаналізованого музичного твору викладач давав резюме, щоб підсумувати взаємозв’язок теорії з практикою” [11, с. 95].

Отже, можна констатувати, що педагогічним кредо Якубяка був цілісний комплексний підхід до пояснення окремого музичного явища, особистісне емоційне його сприйняття з подальшим розкриттям специфіки музичного творення, тобто логіки музичного процесу.

Особистим прикладом Якубяк прищеплював своїм вихованцям надзвичайно вимогливе і серйозне відношення до навчання, бажання досконалої завершеності в науковій роботі. А загальновідомо, що найкращим виховним моментом для учнів є особистий приклад вчителя. Одержимості у творчій праці, наполегливості у здобуванні знань, професійної чесності, відданості обраному фаху Якубяк вимагав і від своїх студентів. Усі його зауваження та рекомендації відзначалися чіткою позицією із всесторонньою стрункою логічною аргументацією. Наукова глибина лекцій Яреми Васильовича, неординарність аналітичного мислення, різноманітність асоціацій, доступна форма подачі теоретичного матеріалу доповнювалися майстерним виконанням музичних творів композиторів різних стильових епох. Такий методичний підхід відкривав шлях до самостійного осмислення студентами складних творчих завдань. Любов Кияновська згадує: “Як педагог, [Якубяк] користувався рідкісним визнанням і пошаною [...] Колеги – і молодші, й старші – часто консультувались з ним із багатьох питань, просили поради. Він був людиною енциклопедичних знань, вільно володів кількома європейськими мовами, мав надзвичайно влучний і творчий науковий підхід” [15, с. 12].

У викладацькій діяльності Якубяка знайшли своє продовження і розвиток традиції української музичної освіти. Це, зокрема, педагогічні принципи Болеслава Яворського, Андрія Ольховського та інших. Велика внутрішня сила Якубяка в поєднанні з надзвичайною скромністю мали значний вплив на студентів і сприяли розкриттю в них прихованих здібностей. Він приваблював тим, що ніколи різко не висловлював свого незадоволення, проявляючи необхідну терпеливість, стриманість, духовну рівновагу, шляхетність. Якубяк спокійно пояснював і повторював вузлові моменти, основні теоретичні положення теми, поки учні їх не засвоїли. Маючи літературний хист, Якубяк міг підібрати одне слово настільки влучно, що воно ставало імпульсом до навчання, натхнення в роботі, заставляло працювати. Таким чином одним з визначальних факторів успіху педагогіки Якубяка була його

неординарна, непересічна особистість і той позитивний вплив, який він мав на своїх вихованців. Спонукаючи своїх учнів до самостійного мислення, Якубця наголошував на необхідності усвідомлення конкретного завдання і вміння його виконувати. Якубця володів особливим даром прогностичного оцінювання здібностей своїх студентів і міг намітити правильний, адекватний план навчання в класі по спеціалізації. Порядність, сумлінність, продуманість і виваженість педагогічної діяльності Якубця відіграла важливу роль у формуванні якісно нового підходу в українській музикознавчій освіті і знайшла своє продовження в педагогічній роботі його учнів. Вони зуміли розвинути не тільки науково-педагогічну систему свого вчителя, але й інші здобутки його творчої праці в залежності від обдарування та особистих схильностей. Незалежно від подальшої долі чи освіти, всі учні Якубця зберігали в своїй діяльності зерно здобутих у нього знань і орієнтувалися на результат праці свого вчителя як на еталон фаховості. Це дає підставу говорити про існування музикознавчої школи Якубця, що базується на єдності основоположних, фундаментальних засад, творчо їх переосмислює та розвиває багатопланово і різновекторно. Засадничим принципом педагогічної діяльності Якубця було виявлення особливостей індивідуальності учня, повага до його особи як до повноцінного самостійного митця з виразним мистецьким обличчям. Власне ця риса забезпечувала розвиток вільного, розкутого, незалежного, оригінального мислення в учнів, що є типовою ознакою, наріжним каменем справжньої наукової роботи. Олександра Самойленко слушно зазначає, що “навчальність” музикознавства завжди була першим шаблоном до його “науковості” [10, с. 64].

В основі спілкування Якубця із студентами лежав принцип діалогу, що передбачає співпрацю, співтворчість в процесі обміну цінностями, підтримку і тактовне керівництво по самовдосконаленню та саморозвитку учня. Таке взаємодіяння сприяло створенню енергетичного поля духовного єднання, тобто спільності на основі альтруїзму. Осмислення цього процесу студентом приводить до розуміння того, що будь-яке міркування про життєві чи професійні явища або проблеми є результатом зусиль душі, його активного проникнення в сутність цих явищ. Таким чином стратегічною лінією педагогічної діяльності Якубця було виховання системного стилю мислення, що забезпечувало цілісний комплексний підхід до розуміння певних музичних явищ. Виявляючи творчі здібності особистості студента, Якубця спонукав його до самостійної дослідницької діяльності, тобто відбувалась переорієнтація навчального процесу в напрямку “навчання через дослідження”. Ця самостійна наукова робота виробляла в студентів схильність до творчого пошуку, поглиблення та синтезу їх теоретичних знань, вміння визначати проблему, чітко формулювати завдання та гіпотезу дослідження, здатність адекватно інтерпретувати одержані результати своїх спостережень.

Науково-педагогічний доробок Якубця охоплює підручники та методичні праці, які міцно увійшли в навчально-педагогічну практику більшості музичних шкіл України. Насамперед слід вказати на підручник з сольфеджіо для учнів I–VII класів дитячих музичних шкіл, написаний у співавторстві з визначним львівським теоретиком Володимиром Флисом. Тут яскраво проявився талант Якубця як теоретика-педагога. Необхідно відзначити також і підручник з “Аналізу музичних творів (Музичні форми)”. Особливо корисною є методична праця Якубця “Деякі вправи з сольфеджіо”.

Отже, науково-педагогічна діяльність Якуб'яка внесла нову творчу енергію в музичну педагогіку і сприяла зміцненню професійних засад львівської музикознавчої школи другої половини ХХ століття, яскравим представником якої він був. А учні продовжують його справу вже у ХХІ столітті на основі спільних світоглядних, мистецьких і педагогічних традицій свого вчителя.

Якуб'як передбачив надзвичайно важливу тенденцію розвитку української музикознавчої освіти, що полягає у впровадженні в освітянську систему нової змістовної цілісності. Вирішення цієї проблеми можливе за умови формування цілісності та повноти особистісного світогляду музикознавця. В педагогічній діяльності Якуб'яка були присутні компаративний метод аналізу явищ музичної творчості, залучення порівняльних характеристик з інших видів мистецтва, використання знань із суміжних наук гуманітарного дискурсу. Усі перераховані принципи сприяли виявленню загальних основ музичного мислення у викладанні аналітичних дисциплін, зокрема, аналізу музичних форм. Такий підхід до вирішення педагогічних завдань зумовлює необхідність введення в музикознавчу освітню програму таких дисциплін, як музична семіологія, музична соціологія, музична психологія, музична текстологія, теорія виконавської культури. Музикознавчі дисциплінарні пошуки тривають і в наш час. Але, безсумнівно, педагогічні засади Якуб'яка значною мірою сприяли виникненню, впровадженню та розвитку нових тенденцій в українській музикознавчій педагогічній практиці.

1. *Александрова Н.* До проблеми дисциплінарного оновлення сучасного музикознавства / Н. Александрова // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – К. : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 152–161.

2. *Волков С.* Українська та світова системи мистецької освіти: проблема сумісності у пострадянські часи / С. Волков // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Естетика і практика мистецької освіти : збірник статей / ред.-упор. О. М. Ващук. – Київ : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2008. – Вип. 74. – С. 79–89.

3. *Завгородня Г.* Консерваторська освіта у сучасному музично-інформаційному просторі / Г. Завгородня // Мистецтвознавчі записки / ред. Л. В. Білоусова – Київ, 2003. – Вип. 3 – 4. – С. 72–79. – (Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв).

4. *Завгородня Г.* Творчі аспекти сучасної музичної освіти / Г. Завгородня // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – К. : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 33–44.

5. *Кияновська Л.* Ярема Якуб'як: силует музикознавця, педагога і особистості / Л. Кияновська, Л. Мельник // Пам'яті Яреми Якуб'яка (1942 – 2002) : зб. статей та матеріалів / упор. М. Кушнір. – Львів: Сполом, 2007. – С. 9–15.

6. *Котляревський І.* Проблеми та окремі питання багаторівневої освіти / І. Котляревський // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – Київ : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 20–23.

7. Москаленко В. Про два підходи до аналізу музичних творів / В. Москаленко // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – Київ : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 132–137.

8. Олексюк О. Синтетично-діалогічна парадигма в музично-педагогічній освіті : контури нового погляду на проблему / О. Олексюк // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – К. : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 26–33.

9. Пяковський І. Філософські аспекти музичної педагогіки / І. Пяковський // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – Київ : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 23–26.

10. Самойленко О. До нової концепції музикознавчої освіти / О. Самойленко // Мистецтвознавчі записки / ред. Л. В. Білоусова – Київ, 2003. – Вип. 3–4. – С. 64–71. – (Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв).

11. Тихий С. Лицар музичної аналітики / С. Тихий // Пам'яті Емілія Кобулея (1929 - 2004) : зб. спогадів і матеріалів / упор. Е. та М. Кобулеї. – Львів – Ужгород : Інтермікс, 2008. – С. 95–96.

12. Хлебнікова О. Проблеми підготовки науково-педагогічних кадрів в системі вищої музичної освіти / О. Хлебнікова // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського : Музична освіта в Україні : теорія і практика : збірник статей / упор. О. В. Комісаров. – Київ : [НМАУ ім. П. І. Чайковського], 2003. – Вип. 29. – С. 44–54.

YAREMA JAKUBIAK'S PEDAGOGICAL PRINCIPLES AND TRENDS OF MODERN UKRAINIAN MUSIC PEDAGOGY

Oksana ZAKHARCHUK

The Library

Lviv National Music Academy named by M. Lysenko,

Nyzhankivsky str., 5 79005 Lviv, Ukraine,

tel.: 38(0322)75-13-50

This article considers the basic principles of scientific-pedagogical system of the famous Ukrainian musicologist Yarema Jakubiak in terms of current trends of Ukrainian musical pedagogy.

Keywords: music education, creative individuality of the teacher, education of the student's individual.

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ЯРЕМЫ ЯКУБЯКА И
ТЕНДЕНЦИИ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ
МУЗЫКАЛЬНОЙ ПЕДАГОГИКИ**

Оксана ЗАХАРЧУК

*Библиотека,
Львовская национальная музыкальная академия имени Н. Лысенко,
ул. Нижанковского, 5, 79602 Львов, Украина
тел.: 38(0322)75-13-50*

В статье раскрываются основополагающие принципы научно-педагогической системы выдающегося украинского музыковеда Яремы Якубяка в аспекте современных тенденций украинской музыкальной педагогики.

Ключевые слова: музыкальная педагогика, творческая индивидуальность преподавателя, воспитание личности учащегося.

Стаття надійшла до редколегії 15.04.2012
Прийнята до друку 23.10.2012